

การพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม

DEVELOPMENT OF POTENTIAL CREATION OF SMALL, MEDIUM AND LARGE VILLAGE PROJECTS TO MAXIMIZE THE BENEFITS OF PEOPLE IN MAHA SARAKHAM PROVINCE

อมรศักดิ์ สิ้นเหลือ, หกวรรณ ชูเพ็ญ***

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการพัฒนา ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค และ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน กรณีศึกษา จังหวัดมหาสารคาม โดยการศึกษาเป็นการศึกษาแบบผสม คือ การศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์จากคณะกรรมการหมู่บ้านของหมู่บ้านต้นแบบ และกลุ่มผู้บริหารสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในโครงการกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน / ชุมชน และการศึกษาเชิง

ปริมาณด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม จำนวน 336 ชุด โดยผลการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด คือ ด้านภาวะผู้นำ ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 4.16 โดยภาวะผู้นำในที่นี้ คือผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการ มีความกล้าตัดสินใจ มุ่งมั่นในการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ จึงทำให้โครงการดำเนินไปด้วยดีและมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ พบว่า ปัญหาที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มีค่าเฉลี่ย 3.09 ซึ่งหมายถึง การขาดความร่วมมือ ไม่มีประชาชนเข้าร่วมดำเนิน ขาดความเห็นจากประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้การดำเนินงานไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

*นักศึกษาลัทธิสุตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

**อาจารย์ที่ปรึกษา สาขารัฐประศาสนศาสตร์

วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

กระบวนการบริหารโครงการกองทุนพัฒนา ศักยภาพหมู่บ้านชุมชนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ พบว่า มี ขั้นตอนการดำเนินการหลายขั้นตอน ได้แก่ กำหนด ผู้รับผิดชอบหน้าที่หลักและการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย วางแผนการดำเนินโครงการ ระดม ความเห็นเพื่อคัดเลือกโครงการ ลงมือปฏิบัติตาม แผนงาน และควบคุมตรวจสอบการดำเนินงาน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ ควรนำนโยบายระดับชาติมาเป็นแนวทางการ บริหารโครงการของหมู่บ้าน และรัฐบาลควรนำปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ มาแก้ไขในการกำหนดนโยบาย สำหรับ ข้อเสนอแนะเชิงการบริหาร เสนอให้กำหนดกรอบการ ดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการพัฒนา ศักยภาพ หมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ให้มีความชัดเจนมาก ยิ่งขึ้น ให้ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง รวมถึงรัฐบาล จัดหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญเข้าไป ให้ คำแนะนำหรือความรู้แก่ชาวบ้าน สำหรับข้อเสนอแนะ ในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยเห็นว่า ควรศึกษาถึง ปัจจัยความสำเร็จและปัญหาอุปสรรค เพื่อหาแนวทาง สนับสนุนและแก้ไขให้แก่ชาวบ้าน ควรศึกษาการ ประเมินผลการพัฒนาโครงการพัฒนา ศักยภาพหมู่บ้าน ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อนามา เปรียบเทียบผลการศึกษา และควรศึกษาความเป็นไป ได้ในการจัดตั้งศูนย์ให้ความรู้ในการดำเนินการหรือ กำหนดการพัฒนาโครงการพัฒนา ศักยภาพหมู่บ้าน ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่

คำสำคัญ: โครงการพัฒนา ศักยภาพหมู่บ้าน, ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่

ABSTRACT

This study aimed to study the level of development, key success factors, problems and obstacles, and to recommend on the management of the small, medium, and large projects in Maha Sarakham province. The study used mixed methodology, by interviewing committees of best practice villages and collecting 336 questionnaires from residents in those best practice villages. The results showed that key success factors in operating of the small, medium, and large projects were leadership, with the average score of 4.16. Leadership meant that committees in the best practice villages were confident to make a decision to do something. They also dedicated themselves to the tasks, and were responsible for their duties. These characteristics were the key success factors that could make the projects move effectively. The problems and obstacles in operating the projects were participation of villagers, with the average score of 3.09. It was found that no villager participated in the operation and management of the project. Lack of brainstorming among the villagers reduced effectiveness of the project operation. As for the management processes, the data indicated that there were many steps which are designating people and tasks, planning for operation, brainstorming among participants to choose the projects, taking actions, and assessing the operation. Based on the research

findings, the recommendations at the policy level was that national policies should be used as a guideline in managing the projects. The government should help solve the problems and obstacles by setting related policies. Other recommendations for managing the projects include that a clear framework for developing and operating the projects should be established, so that the communities can be self-reliant. Moreover, the government should provide specialists to support the villagers. Recommendations on future studies were that there should be more studies on key success factors, problems, and obstacles of the operation of these types of projects in other provinces so that the results of those studies can be used to compare with the result of this study. Furthermore, a study on the possibility of establishing a knowledge center for operating the projects was also required.

KEYWORDS: POTENTIAL DEVELOPMENT, SMALL, MEDIUM AND LARGE VILLAGES

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มุ่งยึดหลักการใช้นโยบายพัฒนาแบบทางสายกลางเพื่อให้ประเทศพ้นวิกฤต อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ หลายฉบับก่อนหน้านั้นที่มุ่งเน้นเฉพาะการเร่งสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจระดับมหภาคเป็นหลัก ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคม และปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาการ

อพยพแรงงานภาคเกษตรเข้าสู่เมืองใหญ่ ตลอดจนปัญหาชุมชนแออัด ฯลฯ ทั้งนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 9 เน้นการพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนแบบมีประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และเน้นการสร้างศักยภาพของชุมชน โดยให้นักพัฒนาที่มาจากภายนอกชุมชนมีบทบาทเป็นเพียงพี่เลี้ยงที่สนับสนุนการดำเนินการภายในชุมชนเท่านั้น เน้นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเกิดความคิด ความรู้และความเข้าใจต่อแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกันได้ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (วงศกร ภูทอง และอลงกต ศรีเสน, 2545, หน้า 8) แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับนี้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคน และเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในสังคม/ชุมชน รวมทั้งเน้นการสนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนในชนบทได้มีการรวมตัวกันเพื่อดำเนินการพัฒนา และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ ตลอดจนร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาในชุมชนโดยใช้ประสบการณ์จากพลังคนในชุมชน และเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน

เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 ที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา ที่กำหนดให้ปัญหาความยากจนเป็นนโยบายเร่งด่วน และเป็นปัญหาหนึ่งในวาระแห่งชาติ และตั้งเป้าหมายว่ารัฐบาลจะขจัดความยากจนให้หมดสิ้นภายใน พ.ศ. 2551 ซึ่งรัฐบาลได้ผลักดันหลายนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม สำหรับด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการธนาคารประชาชน โครงการพักชำระหนี้และการลดภาระหนี้ให้แก่เกษตรกร โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ส่วนด้านสังคม ประกอบด้วย โครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค โครงการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุและผู้พิการ

โครงการเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาเป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ประกาศนโยบายและยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาความยากจนเพิ่มในช่วงปลายปี พ.ศ. 2546 คือการจดทะเบียนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ หรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า การจดทะเบียนคนจน 7 ประเภท คือ กลุ่มปัญหาสำคัญด้านที่ดินทำกิน คนเร่ร่อน ผู้ประกอบอาชีพผิดกฎหมาย การช่วยเหลือนักเรียนหรือนักศึกษาให้มีรายได้จากอาชีพที่เหมาะสม การถูกหลอกลวง และ หนี้สินภาคประชาชนและที่อยู่อาศัยคนจน

นโยบายที่รัฐบาลประกาศเสริมเข้ามาต่อเนื่องกับนโยบายแก้ไขปัญหาความยากจนใน พ.ศ. 2547 ได้แก่ โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ซึ่งมีที่มาจากภารกิจที่รัฐบาลในเวลานั้น ได้เดินทางตรวจราชการทั่วประเทศ พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้องเรียนและขอความช่วยเหลือในเรื่องงบประมาณเพื่อไปใช้แก้ปัญหาหมู่บ้าน/ชุมชนและปัญหาชีวิตประจำวัน จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการริเริ่มโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อพลิกฟื้นหมู่บ้าน ให้มีพลังในการขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาคความยากจน และสร้างโอกาสให้ประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติร่างพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมประจำปีงบประมาณ 2548 เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน จำนวน 9.4 พันล้านบาท และมีการบริหารงบประมาณมาจนถึงปัจจุบัน โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ ต้องการให้มีการจัดสรรงบประมาณโดยตรงเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน นำไปแก้ไขปัญหาส่วนรวม เพื่อดำรงชีวิตประจำวัน และประกอบอาชีพที่มั่นคงและยั่งยืน โดยให้ประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง ซึ่งถือเป็นอีก

ขั้นตอนหนึ่งของการพัฒนาประชาธิปไตย (สำนักงานพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน SML, 2548, หน้า 1)

โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เป็นโครงการที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากโครงการอื่นของรัฐบาล เนื่องจากมีการจัดสรรงบประมาณให้กับประชาชนโดยตรง โดยไม่ผ่านหน่วยงานภาครัฐอื่น และให้ประชาชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง ซึ่งรัฐบาลเห็นว่าการบริหารกันเองของประชาชนจะทำให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน เพราะประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ย่อมจะเห็นปัญหาได้ชัดเจนกว่าบุคคลจากภายนอก รัฐบาลคำนึงถึงการเตรียมทักษะและความพร้อมในการบริหาร ด้วยการฝึกอบรมแก่ข้าราชการ ส่วนราชการ และหน่วยงานการศึกษา และยังมีกรจัดทำหมู่บ้าน/ชุมชนต้นแบบทั่วประเทศ จำนวน 1,002 หมู่บ้าน เพื่อเป็นต้นแบบในการนำไปปฏิบัติหรือบริหารงบประมาณที่ได้รับเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่หมู่บ้าน/ชุมชนต่อไป

ในการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ประชาชนจะเป็นผู้จัดตั้งคณะทำงาน กำหนดรูปแบบการดำเนินงาน การบริหารจัดการ จัดลำดับความสำคัญ ตลอดจนความเร่งด่วนของปัญหาด้วยตนเองอย่างสอดคล้องกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ เพื่อมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่คนในหมู่บ้านหรือชุมชน โดยมีส่วนราชการ ส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ให้คำปรึกษา แนะนำ และประสานงาน ตามงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรตามเกณฑ์ขนาดของหมู่บ้าน ในระยะแรกมีการโอนเงินให้กับหมู่บ้าน/ชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นต้นแบบ (Best Practice) จำนวน 1,024 แห่งทั่วประเทศ เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2547 หลังจากได้มีการดำเนินโครงการในระยะแรก ได้มีการ

สำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2548 พบว่า ในส่วนของรายได้ครัวเรือนดีขึ้นร้อยละ 46.1 เท่าเดิม ร้อยละ 52.7 และน้อยลงร้อยละ 1.2 โดยในส่วนของความสำเร็จของการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เฉลี่ยทุกภาคร้อยละ 52.2 ข้อคิดเห็นต่อโครงการต้องปรับปรุงร้อยละ 39.1 ไม่ต้องปรับปรุงร้อยละ 28.0 และไม่มีความคิดเห็นร้อยละ 32.9 ซึ่งตัวเลขดังกล่าวบ่งชี้ว่า โครงการนี้ยังคงไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาผลลัพธ์และผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชนของมหาวิทยาลัยนเรศวร ปี 2547-2548 สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญของโครงการนี้คือ การจัดสรรงบประมาณโดยตรงจากภาครัฐสู่ประชาชนสามารถดำเนินการได้ โดยประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนมีการประชุมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ซึ่งจะมีตัวแทนจากอำเภอหรือเทศบาลเข้าร่วมสังเกตการณ์ รวมทั้งให้คำแนะนำปรึกษาในการประชุมและการประชาคม ทำโครงการของงบประมาณโดยตรงจากภาครัฐ ซึ่งต้องมีคณะกรรมการที่คนในชุมชนเลือกเข้ามาดูแลโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ของหมู่บ้านเป็นหลัก โดยประชาชนเองมีศักยภาพในการบริหารงบประมาณด้วยตนเอง ซึ่งอาศัยกลุ่มผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้กระตุ้นให้คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ด้วยการจัดประชุมหรือประชาคมทั้งหมู่บ้าน มีคณะกรรมการดำเนินการทั้งด้านงบประมาณ การประชาสัมพันธ์ การจัดซื้อ และการปฏิบัติงาน โดยมีข้อเสนอว่าควรจะมีองค์การหรือสถาบันความรู้ที่ทำหน้าที่ถอดบทเรียนกรณีศึกษา

ตัวอย่าง (Best Practice) เพื่อจัดฝังความรู้และบริหารองค์ความรู้ภาคประชาชนให้เป็นระบบ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมทักษะหรือเทคนิคเฉพาะทาง ให้คำแนะนำในเรื่องการจัดทำและพัฒนาระบบบัญชี ฐานข้อมูล และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ในส่วนการประชาสัมพันธ์โครงการที่เร่งรีบทำให้ชุมชน ข้าราชการภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่มีโอกาสที่จะศึกษาทำความเข้าใจรายละเอียดโครงการอย่างจริงจัง รวมถึงการจัดสรรงบประมาณหมู่บ้าน/ชุมชน ที่ขาดการเตรียมพร้อมอาจนำไปสู่ปัญหาการพึ่งพิงภาครัฐระยะยาวในอนาคต ควรมีการจัดสรรนโยบายของรัฐเพื่อขยายผลไปสู่ความยั่งยืน โดยควรบูรณาการโครงการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้านกับโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ หรือนำ OTOP เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงการธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายที่ซ้ำซ้อน (มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2549)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษากระบวนการบริหารจัดการโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่ที่ใหญ่และมีประชากรจำนวนมาก การนำโครงการที่ทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อภูมิภาค โดยจำกัดขอบเขตพื้นที่ให้เล็กลงเป็นจังหวัดมหาสารคาม เนื่องจากผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าจังหวัดมหาสารคาม ประชาชนส่วนใหญ่ยังยึดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไม่มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม ตลอดจนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหาร อีกทั้งไม่เคยมีการประเมินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในระดับภาพรวมทั้งจังหวัดมหาสารคามมาก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยจึงมีความ

สนใจที่จะศึกษาพื้นที่จังหวัดมหาสารคามเพื่อประโยชน์ต่อการนำมาเป็นแนวทางการบริหารโครงการเพื่อประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน จังหวัดมหาสารคามในอนาคตต่อไป โดยศึกษากระบวนการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ว่าเป็นไปตามกรอบที่กำหนดโดยคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติหรือไม่ อย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการ เพื่อจะได้นำผลการวิจัยมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคามต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จที่ส่งผลต่อโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม
4. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในจังหวัดมหาสารคาม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาที่มาและความสำคัญของโครงการ กระบวนการบริหารโครงการ ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารโครงการของชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยศึกษาในหลักการหรือทฤษฎีทั่วไปทั้งจากตำรา นิตยสาร บทความต่าง ๆ และศึกษาจากกรณีการดำเนินโครงการของหมู่บ้านตัวอย่างในจังหวัดมหาสารคาม

2. ขอบเขตด้านระยะเวลา การศึกษาครั้งนี้ศึกษาการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ระหว่าง ปี พ.ศ. 2547 – ปี พ.ศ. 2557

3. ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องในการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ และประชาชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

3.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก กลุ่มแรก คือ กลุ่มผู้บริหารสำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติและบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ 3 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานฯ และเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ในโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ 2 คน กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มผู้นำชุมชนหรือคณะทำงานโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 9 - 15 คน

3.2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) โดยใช้หลักการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และ

กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรคำนวณของ Yamane ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 351 คน

4. ขอบเขตด้านพื้นที่ : จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้กลุ่มหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านต้นแบบ 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านวังปทุม ตำบลหัวเรือ อำเภอวาปีปทุม บ้านโนนสูง ตำบลหนองแวง อำเภอกุดรัง บ้านทางสองคอน ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม บ้านป่าโน และบ้านหนองใหม่ ตำบลหนองกุง อำเภอนาเชือก

5. ขอบเขตด้านตัวแปร

5.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยด้านนโยบาย ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารงบประมาณ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชน และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

5.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ การพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน ในจังหวัดมหาสารคาม

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ การบริหารโครงการ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการ ปัญหาอุปสรรคในการบริหารโครงการ รูปแบบการพัฒนาชุมชน และประมวผลจากแนวคิดทฤษฎีของนักวิชาการต่าง ๆ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย โดยศึกษารวบรวมจากแนวคิดของรุ่งอรุณ สติวัฒน์ (2556), มหาวิทยาลัยนเรศวร (2549),

สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2555ข)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยแบบผสม โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเอกสาร หนังสือ บทความ นิตยสาร ทั้งเอกสารภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แล้วนำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับนโยบาย การบริหารโครงการ แนวคิดปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ แนวคิดเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และทฤษฎีการพัฒนาชุมชน โดยนำข้อมูลทั้งหมดมากำหนดเป็นคำถามในการทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ ทั้ง 4 ข้อ คือ เพื่อศึกษาระดับการพัฒนา ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค และเพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการการพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน กรณีศึกษา จังหวัดมหาสารคาม สำหรับการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) ใช้การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสรุปเป็นแนวทางการพัฒนาโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน

ขั้นตอนการวิจัย

การทววิจัยในครั้งนี้ เป็นการทำวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยใช้การสำรวจเอกสาร และการวิจัยในเชิงปริมาณด้วยการสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาความคิดเห็น และการมีส่วนร่วม

ของประชาชนในจังหวัดมหาสารคามโดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์เชิงลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลในพื้นที่จากการสังเกตพฤติกรรม และการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของประชาชนในพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้มีประสบการณ์และความรู้ในเรื่องข้อมูลต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยการออกแบบสอบถาม เพื่อการสอบถามเป็นรายครัวเรือนแล้วนำข้อมูลมารวบรวมและวิเคราะห์เป็นภาพรวม และรายครัวเรือน

ในส่วนของแบบสอบถาม จะทำการสอบถามข้อมูลจากประชาชน แบบสอบถามที่ใช้แบ่งออกเป็น 5 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นการสอบถามข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตอนที่ 2 ถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลให้การบริหารโครงการประสบความสำเร็จ ตอนที่ 3 ถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารโครงการ ตอนที่ 4 ถามเกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการดำเนินการของโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ตั้งแต่ช่วง เตรียมการ ช่วงดำเนินการ และการประเมินผลหลังจากโครงการเสร็จสิ้นแล้ว และตอนที่เป็นการคำถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการดำเนินโครงการฯ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยนี้ มีสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

- 1) ค่าความถี่และค่าร้อยละ ใช้อธิบายข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง
- 2) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3) การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชน

ผลการวิจัย

ที่มาของโครงการกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน มีดังนี้ โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหาในชุมชน โดยพิจารณาจากสภาพปัญหาในชุมชนเป็นหลัก แล้วระดมความเห็นจากคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา แต่เนื่องจากการขาดทรัพยากรในการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภาครัฐจึงได้จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ โดยการจัดสรรงบประมาณแบ่งตามขนาดของหมู่บ้านขนาดเล็ก (S) ได้รับการจัดสรรงบประมาณ 300,000 บาท ขนาดกลาง (M) ขนาดกลางได้รับการจัดสรรงบประมาณ 400,000 บาท และขนาดใหญ่ (L) ได้รับการจัดสรรงบประมาณ 500,000 บาท การจัดสรรงบประมาณเป็นลักษณะของเงินก้อนที่รัฐให้เปล่าแก่หมู่บ้าน/ชุมชน (ไม่ใช่งบประมาณรายปีต่อเนื่อง) โดยไม่ต้องส่งคืนในภายหลัง และถ้าหากมีดอกผลจากเงินงบประมาณส่วนนี้คนในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นสามารถนำไปบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชนต่อไปได้ ลักษณะของกิจกรรมหรือโครงการที่หมู่บ้านหรือชุมชนสามารถนำงบประมาณไปดำเนินการได้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก คือ กิจกรรมปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภคในหมู่บ้านหรือชุมชน กิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนอาชีพและการประกอบอาชีพ และ

การประกอบการของหมู่บ้านและชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมปัจจัยยั่งยืน

ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินโครงการกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด คือ ด้านภาวะผู้นำ ได้แก่ ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการ มีความกล้าตัดสินใจ มุ่งมั่นในการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อนำที่ จึงทำให้โครงการดำเนินไปด้วยดีและมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการ สามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ปัจจัยรองลงมาที่ส่งผลต่อความสำเร็จโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ คือ ด้านความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชน ประกอบด้วย ความสามัคคีในหมู่บ้าน/ชุมชนมีส่วนช่วยให้การดำเนินโครงการประสบความสำเร็จ ภูมิปัญญา ความรู้ และความสามารถเดิมของคนในหมู่บ้าน/ชุมชน มีส่วนช่วยให้วางแผนโครงการมีความชัดเจน และสามารถดำเนินโครงการจนประสบความสำเร็จ ผู้นำหรือคณะกรรมการ

ผลการศึกษาเชิงปริมาณมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมาจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ของแต่ละหมู่บ้านต้นแบบในฐานะกลุ่มผู้นำ พบว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้โครงการประสบความสำเร็จได้ อันดับแรก คือ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ซึ่งมีความสำคัญในการเสนอความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชนและการผลักดันให้โครงการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยการกระตุ้น นาพา หรือเชิญชวนสมาชิกในชุมชนให้เข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ แม้ผู้ให้สัมภาษณ์จะเห็นว่าปัจจัยด้านผู้นำมีความสำคัญอย่าง

มากต่อความสำเร็จของโครงการ แต่ปัจจัยอื่น ๆ ทั้งด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านความเข้มแข็งของหมู่บ้านและชุมชน และปัจจัยด้านนโยบาย ซึ่งทั้งหมดล้วนสนับสนุนให้เกิดโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ขึ้นและดำเนินต่อไปจนประสบความสำเร็จ

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชนขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ปัญหาที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ การขาดความร่วมมือ ไม่มีประชาชนเข้าร่วมดำเนิน ขาดความเห็นจากประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้การดำเนินงานไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร การไม่มีผู้นำหรือคณะกรรมการที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วมแสดงความเห็น ทำให้การประชุมการวางแผน การดำเนินงานไม่คืบหน้า ส่วนด้านที่ส่งผลกระทบ ได้แก่ ผู้ประเมินภายนอก (ที่ไม่ใช่คณะทำงานและประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน) ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการที่แท้จริง ทำให้เกิดการประเมินในด้านลบ การประเมินโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการเพียงครั้งเดียว ทำให้ระหว่างการดำเนินงานไม่ทราบข้อบกพร่อง ไม่มีการแก้ไขปัญหา จึงทำให้การดำเนินโครงการได้รับผลไม่ดีเท่าที่ควร การไม่ประเมินแผนการทำงานตั้งแต่เริ่มโครงการ ว่าสามารถทำได้ทำตามแผนได้หรือไม่ ส่งผลให้การดำเนินงานจริงไม่ประสบความสำเร็จ

สำหรับการสัมภาษณ์พบว่าอุปสรรคหลักของการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในหมู่บ้านต้นแบบ คือ ปัญหาอุปสรรคด้านงบประมาณและด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินโครงการ กล่าวคือ หากงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินโครงการย่อมส่งผลให้โครงการประสบ

ความสำเร็จได้ยาก สำหรับด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ด้านนี้ถือเป็นจุดมุ่งหมายหลักของโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เนื่องจากโครงการนี้ริเริ่มขึ้นจากการสังเกตเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาในชุมชนด้านตัวของชาวบ้านหรือคนในชุมชนเอง และถ้าหากคนในชุมชนไม่เข้าร่วมดำเนินการแล้ว ย่อมถือเป็นความล้มเหลวของโครงการ

สำหรับกระบวนการบริหารโครงการกองทุนพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ การกำหนดผู้รับผิดชอบหน้าที่หลักและการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย จากการสัมภาษณ์หมู่บ้านต้นแบบ พบว่า การแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบและปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย ทุกคนล้วนปฏิบัติตามบทบาท ได้แก่ ฝ่ายการเงินและการจัดทำบัญชี มีหน้าที่จัดทำบัญชีและจัดเก็บเงิน ฝ่ายควบคุมตรวจสอบโครงการ มีหน้าที่ในการติดตามตรวจสอบควบคุมความถูกต้องของโครงการ ฝ่ายจัดซื้อจัดจ้าง มีหน้าที่จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และฝ่ายผู้รับผิดชอบโครงการ มีหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบโครงการ การวางแผน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และจากคำแนะนำของผู้ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหนังสือต่าง ๆ จากการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า การดำเนินการโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ของหมู่บ้านต้นแบบทั้ง 5 หมู่บ้าน มีการวางแผนก่อนการดำเนินการทุกครั้ง มีการประชุมหารือ เพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน การระดมความเห็น การประชุมหรือการประชุมประชาคม ถือว่าทุกคนในชุมชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และร่วมกันคัดเลือกโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน การลงมือปฏิบัติหรือการดำเนินการ

ตามแผนงาน เป็นขั้นตอนการดูแลให้ทุกอย่างดำเนินไปตามแผนงานที่วางไว้ ถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เนื่องจากเป็นขั้นตอนการลงมือทำให้กลายเป็นรู้เป็นว่าการควบคุมตรวจสอบและการรายงานผลการปฏิบัติงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นขั้นตอนตรวจสอบว่าการดำเนินการเป็นไปตามแผนหรือไม่

การทดสอบสมมติฐานเป็นการยืนยันว่าปัจจัยที่ส่งผลให้การบริหารโครงการประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ปัจจัยด้านนโยบาย ด้านกระบวนการบริหารงบประมาณ ด้านภาวะผู้นำ ด้านความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชนและด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน และปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารโครงการ ประกอบด้วย ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านการวางแผน ด้านการประเมินผล ด้านกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน และด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถส่งผลต่อการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่

อภิปรายผล

โครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ เป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนได้ร่วมกันแก้ปัญหาในชุมชน โดยพิจารณาจากสภาพปัญหาในชุมชนเป็นหลัก แล้วระดมความเห็นจากคนในชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของบัณฑิต อ่อนดา (2553, หน้า 61) ที่เห็นว่า ชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองได้ โดยโครงการที่แต่ละชุมชนจัดตั้งขึ้นนั้นถือได้ว่ามีทั้งโครงการที่ริเริ่มขึ้นใหม่และเป็นโครงการที่ปรับปรุงแก้ไขปัญหาตามแนวคิดของปกรณีย์ ปรียากร (2548, หน้า 6-7) แต่เนื่องจากการขาดทรัพยากรการพัฒนา

ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ภาครัฐจึงจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ โดยการจัดสรรงบประมาณแบ่งตามขนาดของหมู่บ้านขนาดเล็ก (S) ได้รับการจัดสรรงบประมาณ 300,000 บาท ขนาดกลาง (M) ขนาดกลางได้รับการจัดสรรงบประมาณ 400,000 บาท และขนาดใหญ่ (L) ได้รับการจัดสรรงบประมาณ 500,000 บาท การจัดสรรงบประมาณเป็นลักษณะของเงินก้อนที่รัฐให้เปล่าแก่หมู่บ้าน/ชุมชน (ไม่ใช่งบประมาณรายปีต่อเนื่อง) โดยไม่ต้องส่งคืนในภายหลัง และถ้าหากมีดอกผลจากเงินงบประมาณส่วนนี้คนในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้นสามารถนำไปบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชนต่อไปได้ ทั้งนี้ตามแนวคิดของ Thomas Dye (1995) และ Ira Sharkansky (1982) ที่กล่าวว่า นโยบายคือ สิ่งใด ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่รัฐบาลตัดสินใจทำ เช่นเดียวกับ Lasswell and Kaplan (1950) และ James Anderson (1984) ที่เห็นว่า แผนการ โครงการ หรือแนวปฏิบัติที่รัฐบาลกำหนดขึ้นล้วนถือเป็นนโยบายของรัฐ

ลักษณะของกิจกรรมหรือโครงการที่หมู่บ้านหรือชุมชนสามารถนำงบประมาณไปดำเนินการได้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กิจกรรมปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสาธารณูปโภคในหมู่บ้านหรือชุมชน กิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนอาชีพและการประกอบอาชีพ และการประกอบกิจการของหมู่บ้านและชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมปัจจัยยั่งยืน ลักษณะของโครงการเหล่านี้สอดคล้องกับความเห็นของ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546, หน้า 74 – 83) ที่กล่าวถึงการพัฒนาชุมชน ว่าหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น

การดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ของหมู่บ้านต้นแบบ พบว่า

ปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด คือ ด้านภาวะผู้นำ โดยภาวะผู้นำในที่นี้ คือ ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการมีความกล้าตัดสินใจ มุ่งมั่นในการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ จึงทำให้โครงการดำเนินไปด้วยดีและมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน/ชุมชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Warren Bennis and Burt Nanus (2007, pp. 6-12) โดยเขาอธิบายถึงลักษณะของผู้ว่าต้องมีความรับผิดชอบ ผูกพันต่อพันธะสัญญาที่มีต่อองค์การและสมาชิกขององค์การนั้น ๆ ในขณะเดียวกันผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการสามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และมีการแจ้งข้อมูลแก่ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้โครงการดำเนินการได้ราบรื่น ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ และสามารถอธิบายให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนเข้าใจและปฏิบัติตามได้ ส่งผลให้ทุกคนช่วยกันทำในโครงการได้ดีขึ้น รวมทั้ง ความเสียสละของผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการโครงการ ส่งผลให้โครงการประสบความสำเร็จ โดยลักษณะเป็นลักษณะของผู้ที่มีความเป็นผู้นำของ Andrew J. Dubrin (1995, pp. 9-13) และ ชัยวัฒน์ ชยางกุล, ม.ล. (2549, หน้า 18-19) อันสะท้อนให้เห็นลักษณะของผู้นำที่เป็นทั้งผู้ถ่ายทอดความรู้และนักปฏิบัติที่อยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้

ปัญหาที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย การขาดความร่วมมือ ไม่มีประชาชนเข้าร่วมดำเนิน ขาดความเห็นจากประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ทำให้การดำเนินงานไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร การไม่มีผู้นำหรือคณะกรรมการที่มีความรู้ความสามารถเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ทำให้การประชุม การวางแผน การดำเนินงานไม่คืบหน้า

สอดคล้องกับแนวคิดของ Geoff Mulgan (2005, p.18) ที่เห็นว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อการดำเนินการต่าง อีกทั้งระดับการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ผู้นำโครงการสามารถจัดระดับการมีส่วนร่วมให้เข้ากับลักษณะกิจกรรมได้

ปัญหาและอุปสรรคที่มีอิทธิพลรองลงมา คือ ด้านกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน ได้แก่ การที่ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน และผู้นำไม่เข้าใจในกระบวนการหรือขั้นตอนการทำงาน ทำให้การทำงานล่าช้า ส่งผลเสียต่อโครงการ สามารถอธิบายได้โดยหลักการของ Fayol (1949) เรื่องหลักการบริหาร ถ้าหากสมาชิกไม่เข้าใจกระบวนการและเป้าหมายแล้ว การดำเนินการย่อมไม่ประสบความสำเร็จ

ด้านการประเมินผล พบว่า ผู้ประเมินภายนอก (ที่ไม่ใช่คณะทำงานและประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน) ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการที่แท้จริง ทำให้เกิดการประเมินในด้านลบ การประเมินโครงการเมื่อสิ้นสุดโครงการเพียงครั้งเดียว ทำให้ระหว่างการทำงานไม่ทราบข้อบกพร่อง ไม่มีโอกาสไขปัญหา จึงทำให้การดำเนินโครงการได้รับผลไม่ดีเท่าที่ควร การไม่ประเมินแผนการทำงานตั้งแต่เริ่มโครงการว่าสามารถทำได้ตามแผนได้หรือไม่ ส่งผลให้การดำเนินงานจริงไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งสามารถได้โดยแนวคิดของ มยุรี อนุমানราชธน (2551, หน้า 229) ว่า การประเมินโครงการสามารถนำมาซึ่งการพัฒนา และทำให้โครงการประสบความสำเร็จได้

ภายใต้ความสำเร็จของการดำเนินโครงการ พัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ของหมู่บ้านต้นแบบทั้ง 5 หมู่บ้านสามารถสรุปได้ว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ของสำนักงาน

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (2555) ในขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับแนวคิดของ Clifford F. Gray and Erik W. Larson (2000) ซึ่งกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมโครงการ การวางแผน การมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ ตลอดจนการตรวจสอบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หมู่บ้านหรือชุมชนต้องนำนโยบายระดับชาติมาเป็นแนวทางการบริหารโครงการของหมู่บ้าน โดยเขียนแผนการดำเนินงานทุกขั้นตอน ทั้งแผนการดำเนินงาน แผนการใช้จ่ายงบประมาณ การบริหารงบประมาณให้ยั่งยืนและสามารถยืดหยุ่นได้ด้วยตัวของชุมชนเองในอนาคต ไม่ต้องพึ่งพางบประมาณจากรัฐบาลตลอดไป

2) การกำหนดนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้รัฐบาลควรนำปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินการที่ผ่านมา มาทบทวนและพิจารณาแนวทางแก้ไข รวมถึงปรับปรุงโครงการก่อนการกำหนดนโยบายรอบใหม่

ข้อเสนอแนะเชิงการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่

1) โครงการบางโครงการที่หมู่บ้านหรือชุมชนดำเนินการ ไม่ใช่ลักษณะของโครงการที่ยั่งยืน หรือเป็นลักษณะของโครงการที่ใช้งบประมาณแล้วหมดไปในครั้งนี้ก็ไม่สามารถสร้างผลกำไรหรือเก็บต้นทุนคืนมาหมุนเวียนในระบบได้ ดังนั้นจึงขอเสนอให้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนดกรอบการดำเนินงานเกี่ยวกับโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในเรื่องของการกำหนดลักษณะโครงการที่ชาวบ้านพึงดำเนินการ โดย

กำหนดให้เป็นลักษณะโครงการที่หมู่บ้าน/ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง สามารถนำกำไรมาสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน และโครงการก็สามารถดำเนินการต่อไปได้ แม้ในปีต่อ ๆ ไปรัฐบาลจะไม่จัดงบประมาณสนับสนุนแล้ว

2) การดำเนินการให้เป็นไปตามข้อแรก จำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้ที่เฉพาะเจาะจงบางประการ ทั้งเกี่ยวกับโครงการที่ชาวบ้านหรือชาวชุมชนจะดำเนินการและเทคนิควิธีการบริหารโครงการ รวมทั้งการบริหารจัดการงบประมาณ ซึ่งรัฐบาลควรจัดหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่มีความเชี่ยวชาญเข้าไปให้คำแนะนำหรือความรู้ หรืออาจจัดตั้งเป็นหน่วยงานที่ให้ความรู้เรื่องโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ โดยเฉพาะ เนื่องจากที่ผ่านมา ผู้ที่เข้าไปให้ความรู้ อาจเป็นเจ้าหน้าที่จากอำเภอหรือเทศบาล ซึ่งมีข้อจำกัดในความรู้บางเรื่อง และอาจให้ความรู้ในระดับลึกไม่ได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยความสำเร็จในรายละเอียด เพื่อเปรียบเทียบว่าปัจจัยใดมีอิทธิต่อความสำเร็จในการบริหารโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ มากที่สุด เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมปัจจัยที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดให้แต่ละหมู่บ้านและชุมชน

2) ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างปัญหาอุปสรรคในการดำเนินโครงการในรายละเอียด เพื่อหาแนวทางการป้องกันและให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือในเชิงการบริหารได้

3) ควรศึกษาการประเมินผลโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบผลการศึกษา และแนวทางการแก้ปัญหา ปัจจัยความสำเร็จและปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งจะสามารถนำผลการศึกษาหรือผลการประเมินนี้มาพัฒนาโครงการในลักษณะเดียวกันนี้ได้

4) ควรศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งศูนย์ให้ความรู้ในการดำเนินการหรือกำหนดโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ โดยทำให้เป็นศูนย์ให้ข้อมูลครบด้านแก่หมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ เพื่อทำโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ ที่สามารถทำให้ชาวบ้านหรือชุมชน สามารถพึ่งตัวเองได้ในระยะยาว โดยศูนย์ให้ความรู้นี้ควรได้รับการออกแบบให้สามารถลงพื้นที่ไปให้ความรู้กับชาวบ้านได้ เนื่องจากสภาพการประกอบอาชีพของชาวบ้านและลักษณะพื้นฐานที่ไม่มีเวลาและไม่สะดวกในการเข้าหาหน่วยราชการ การที่เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐเข้าไปให้ความรู้ในพื้นที่จึงน่าจะเป็นทางออกที่ดีสำหรับการสร้างความยั่งยืนให้กับโครงการนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ ชยางกูร, ม.ล. (2549). *The Art of Leadership ผู้นำหลายมิติ*. กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- มยุรี อนุมานราชธน. (2551). *การบริหารโครงการ Project Management* (พิมพ์ครั้งที่ 6). ปทุมธานี: คูมายเบส. มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2549). **ผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพหมู่บ้าน/ชุมชน ปี 2547-2548**. การศึกษาวิจัย.
- รุ่งอรุณ สถิตวัฒน์. (2556). *การประชุมนายอำเภอ และหัวหน้าส่วนราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย*. มหาสารคาม: ศาลากลางจังหวัดมหาสารคาม.
- วงศกร ภูทอง และอลงกต ศรีเสน. (2545). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)*. กรุงเทพฯ: เดอะบुकส์.
- สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. (2555ข). **คำแนะนำการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติว่าด้วยแนวทางการดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) พ.ศ. 2555**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาศกยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน SML. (2548). **คู่มือข้าราชการฝ่ายปกครอง**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Bennis, Warren and Nanus, Burt. (2007). *Leaders*. USA: Collins Business Essentials.
- Dubrin, Andrew J. (1995). *Leadership: Research Findings, Practice, and Skills*. USA: Houghton Mifflin Company.
- Dye, Thomas R. (1995). *Understanding Public Policy*. (8 th ed.). New Jersey: Prentice-Hall.
- Fayol, Henry. (1949). *General and Industrial Management*. London: Sir Isaac Pitman & Sons.
- Gray, Clifford F. & Larson, Erik W. (2000). *Project Management: The Managerial Process*. Singapore: McGraw-Hill Inc.
- Lasswell, Harold D. & Kaplan, Abraham. (1950). *Power and Society*. New Heaven: Yale University Press.
- Mulgan, Geoff. (2005). *People and Participation*. London: Involve.
- Sharkansky, Ira. (1982). *Public Administration: Agencies, Policies, and Politics*. W H Freeman & Co (Sd).